

Mihaela Maria Dăncuș¹, România

Cuvinte cheie: evrei, rituri de trecere, obiceiuri

Obiceiuri din ciclul familiei la evreii din Maramureș

Rezumat

Articolul de față prezintă caracteristici ale obiceiurilor din ciclul familiei, cele referitoare la naștere, căsătorie, înmormântare. Aceste rituri de trecere au un caracter colectiv, deși sunt legate de viața fiecărui individ în parte. Nu ne-am propus acum să dăm o prezentare exhaustivă asupra riturilor de trecere la evreii din Maramureș, nici să venim cu considerații teoretice privind studiul obiceiurilor, ci dorim doar să facem o prezentare succintă a informațiilor dobândite până acum pe baza cercetărilor de teren și, desigur, apelând la surse bibliografice.

---

¹ București

Key words: Jews, rites of passage, customs

Family Rituals of Jews in Maramures Summary

The hereby article presents some characteristics of the family customs, those related to birth, marriage, funeral. These rites of passage have a collective character, although they are related to each individual life. We do not intend to make an exhaustive presentation on the rites of passage of the Jews in Maramures, or to come up with theoretical considerations on customs' research, but we just want to present a summary of the information achieved so far based on field research and of course using bibliographic sources.

Obiceiuri din ciclul familiei la evreii din Maramureș

Evreii din Maramureș, prezenți în zonă încă din secolul al XVII-lea, prin venirile succesive pe parcursul secolelor următoare și prin sporul natural, au ajuns ca în perioada interbelică să fie un grup etnic remarcabil, circa 34.000 după Recensământul din 1930. Trăiau în mediul urban (orașul Sighet) circa 10.000 din populația totală de 25.000 iar ceilalți în comunitățile rurale ale zonei în proporții de 1/3 și/sau 1/4 din populația acestora. Conviețuirea cu populația autohtonă de-a lungul a circa trei secole a produs un fenomen interesant și demn de remarcat: pe de o parte s-au adaptat rapid la condițiile locale specifice intrând în relație cu autohtonii, preluând elemente de cultură și civilizație care să le asigure existența, pe de altă parte, datorită sentimentului religios puternic înrădăcinat, și-au păstrat obiceiurile, atât cele care cuprind viața de familie cât și cele care derivă din calendarul religios, adică „cele de peste an.”

*
* *

Încă de la naștere, viața oamenilor în comunitățile tradiționale era însoțită de obiceiuri, rituri și ceremonialuri, care impuneau și rituri și norme de conduită, reguli, adică „rânduiești” – acele legi nescrise după care funcționau comunitățile.

Deoarece ne-am propus în acest articol să consemnăm câteva obiceiuri din ciclul familiei la evreii maramureșeni, constatăm că și la acest grup etnic atât de interesant și special, obiceiurile, cum bine spunea Profesorul Mihai Pop, „încifrează elemente profunde asupra relațiilor omului cu lumea înconjurătoare, cu natura, asupra relațiilor interumane, asupra mersului normal al vieții sociale și asupra soluțiilor pe care într-o evoluție de multe ori milenară, omenirea le-a găsit pentru a face ca lucrurile să reîntre în normal atunci când rânduiala lumii a fost dintr-o pricină sau alta stricată”².

Ne vom opri atenția asupra obiceiurilor din ciclul familiei: nașterea, circumcizia, bar/bat mitzvah, căsătoria și înmormântarea, care se regăsesc cam în aceleași forme și cu aceleași elemente în toate zonele țării. În Maramureș se remarcă câteva note distincte, ca rezultat al fenomenului de aculturație.

Mărturii și descrieri privind obiceiurile specifice diverselor momente din viața omului, a celor de peste an, sunt puține. Mult mai bine sunt păstrate și descrise obiceiurile care însoțesc ceremoniile religioase ce marchează marile sărbători evreiești de peste an. Aceasta deoarece sunt cuprinse în dogme și le găsim în forme de expresie similare la comunitățile evreiești de pretutindeni. Deoarece dorim să subliniem și să reconstituim pentru istorie viața și specificul grupului etnic iudeu din zona Maramureș cu caracteristicile acestuia, acel „ce” care le-a dat identitate culturală, zonală, locală, încercăm să folosim toate sursele care ne stau la îndemână.

Profesorul Mihai Pop constată că principiul general care structurează obiceiurile de familie „este acela conform căruia în momentele esențiale ale vieții sale, individul suportă o trecere de la o stare la alta, de la o existență prezentă la o existență nouă, care implică alte forme de viață, un alt sistem de relații sociale, un alt model de comportament.”³

---

² Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, 1976, p. 3

³ Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, C.C.E.S., Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976, p. 123.

Unul din evenimentele importante în viața unei familii este **nașterea**, motiv de speranță și fericire. Copiii asigură supraviețuirea neamului, păstrarea tradițiilor și obiceiurilor unei generații.

Orice copil născut dintr-o mamă evreică este considerat evreu până la sfârșitul vieții. Așa cum ne relatea unul din colaboratorii noștri, domnul Mihai Eiskovits, „...evreul este considerat evreu doar dacă mama este evreică. Dacă mama și tata sunt evrei, indiscutabil. Dar dacă tatăl era evreu și mama nu era evreică, copilul nu era considerat evreu fiindcă la evrei mama e hotărâtoare. Tatăl poate fi și unul și altul, nu se știe cine, dar mama poate fi numai una. Deci mama hotărăște dacă un copil este de etnie evreiască sau nu.”⁴

Riturile specifice nașterii la evrei, ca și la românii maramureșeni și la alte popoare, sunt însoțite de o multitudine de superstiții și de obiceiuri. Memoria colectivă reține câteva: pe patul femeii care urma să nască erau așezate obiecte aducătoare de noroc; pentru a îndepărta spiritele rele, (demonul feminin Lilit, de exemplu) apropiații familiei se adunau în noaptea de după naștere să spună rugăciuni etc. Prin tradiție, în zona Maramureș, dacă un bătrân evreu intra într-o casă unde s-a născut un copil și existau mai mulți copii în acea familie, uitându-se la ei zicea: „nedeotin”, adică „să nu se deoache”, obicei similar ca și la români⁵.

Conviețuind timp de cel puțin trei secole, cele două grupuri etnice, românii cu evreii, inevitabil „au primit și au dat”, s-au influențat reciproc. Sutele de ani au produs fenomenul de aculturație, interferențe etnofolclorice, credințe și practici comune (iudeo-române) specifice zonei (cu răspândire și în alte zone), astfel: „o femeie însărcinată să nu mănânce gât de rață, căci copilul va fi foarte vorbăreț”; „să nu arunci ceva, fie chiar și flori sau alte lucruri după femei însărcinate, căci în cele mai multe cazuri ele nasc apoi copii care au semn pe obraz”; „copiilor bolnavi li se mai adaugă un nume pe lângă acela de botez și boala fuge de ei”; „să nu te uiți în ochii lăuzei singură în casă, că va pierde laptele”; „dacă o femeie nu poate naște copilul, i se leagă la buric o monedă (de preferință de argint, în Maramureș) și atunci copilul se naște ușor”; „să nu lase o lăuză singură în casă în primele opt zile de la facere căci o pândește necuratul”; „noaptea nu se aruncă apa din scaldătoarea copilului, căci pierde liniștea și somnul”⁶.

În cartea *Leviticul* din Tora găsim o pericopă dedicată femeii care naște, ce cuprinde întregul ritual de purificare a femeilor după naștere: „Când o femeie rămâne însărcinată și naște un copil de parte bărbătească, va fi impură șapte zile ea trebuie să prelungească perioada de purificare cu încă treizeci și trei de zile; să nu se atingă de nici un lucru sfânt și să nu se ducă la Templu până nu se vor împlini zilele curățirii ei”⁷. Această pericopă este prezentă în viața evreilor și astăzi. A fost descrisă pentru evreii din România de către Lya Benjamin, Irina Cajal - Marin și Hary Kuler⁸: „...femeia după ce a născut și încă 33 de zile, cu cele 8 zile după circumcizie, nu are voie să părăsească casa, să se curețe de sângele impur, să nu atingă în această perioadă lucruri sfinte, să nu intre în sinagogă...”. Observăm o asemănare clară cu obiceiurile din comunitățile

⁴ Interviu cu Mihai Eiskovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

⁵ Idem.

⁶ Toate practicile și credințele citate și enumerate mai sus le găsim în zona Maramureș dar și în alte zone; vezi Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, Editura Grai și suflet – Cultura națională, 1995; cel care a selectat practicile și credințele comune românilor și evreilor a fost Sal Segall; vezi și Lya Benjamin, Irina Cajal Marin, Hary Kuler, op.cit., pp.181-182, vezi bibliografia Dăncuș, Mihai, „Scriitori și savanți maghiari despre etniile din Maramureș (I)” în *Acta Musei Maramorosiensis*, II, 2004, p. 161; Mihai Dăncuș, op.cit, p.161, le-a selectat pe cele specifice și Maramureșului, practicate până nu demult (mijlocul secolului al XX-lea) atât în cadrul comunităților de evrei cât și în cele românești, cu preponderență în satele zonei.

⁷ Tora, *Leviticul*, 12:1-4.

⁸ Benjamin, Lya; Cajal-Marin, Irina; Kuler, Hary, *Mituri, rituri și obiecte rituale iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 81.

românești, în speță din Maramureș, unde numai după șase săptămâni de zile femeia care a născut iese din casă, merge la biserică, unde la intrare i se face o rugăciune specială și abia apoi poate trece pragul acesteia.

Primul eveniment real din ciclul vieții evreiești este ceremonia care marchează acceptarea nou-născutului în comunitatea poporului evreu și implicit cea religioasă: Brit Milah, **circumcizia** (pentru un băiat) și **ceremonia primirii unui nume** (pentru o fată).

Circumcizia semnifică legământul pe care l-a încheiat Dumnezeu cu Abraham și neamul lui. În Geneză se amintește cum Abraham a tăiat împrejur pe fiul său Ishac la opt zile de la nașterea sa.

În a doua parte a secolului al XIX-lea, savantul maghiar acad. dr. Szilágy István, care era profesor la celebrul liceu reformat din localitatea Sighet (orașul era reședința celui de al treilea comitat ca mărime, comitatul Maramureș, din fostul Imperiu Austro-Ungar), adună în jurul său mai multe personalități culturale cu care începe să lucreze pentru elaborarea unei monografii a comitatului, fapt pe care îl realizează⁹. În cadrul monografiei, un capitol special este destinat descrierii grupurilor etnice care trăiesc în zonă. În felul acesta, a destinat capitole separate pentru români, rușini (ucrainieni), maghiari, germani și evrei. Este una din puținele lucrări tipărite la vremea aceea ce consemnează specificul fiecărui grup etnic din zonă. Când se referă la obiceiurile de naștere la evrei, autorul consemnează: „Copiii de sex bărbătesc, în a opta zi după naștere, sunt tăiați împrejur de către o persoană rugată să facă aceasta. Părinții cheamă nașii și copilul va primi numele celei mai de curând decedate rude (cu siguranță pentru păstrarea și transmiterea în neam a acestor nume, n.n.). După circumcizie urmează o mare petrecere, în timpul căreia se face o chetă pentru săraci. La aceste sărbători se cântă, se spun poezii specifice acestei ocazii. Sărbătoarea acordării numelui la fată nu este specificată calendaristic”¹⁰.

Iată că informațiile orale (interviurile făcute cu Mihai Eisikovits, Ioan Godja-Ou etc.) coroborate cu preceptele folclorico-religioase specifice poporului evreu, excelent sintetizate de rabinul Menachem Hacohen¹¹, se regăsesc (dar nu în integritatea lor) în această descriere făcută și publicată în a doua parte a secolului al XIX-lea.

O primă constatare/ observație este aceea a obligativității „tăierii împrejur” la băieți, ritual specific acestui grup etnic. Constatăm apoi că nou născutul, în cadrul sistemului de denominizare, va primi numele „celui mai de curând decedat” din familie, de obicei al bunicului. Din păcate, descrierea nu cuprinde date despre riturile specifice comunității iudaice din Maramureș în perioada gravidității, în timpul nașterii, după naștere și în perioada primei copilării¹².

Cercetările efectuate în zona Maramureș pe problema obiceiurilor de la naștere¹³ au pus în evidență în cadrul procesului de aculturație, interferențe între cultura celor două comunități, români creștini și iudei, aproape incredibile. Astfel, moașa satului asista femeile evreice, implicând și rituri de dare a numelui. În cadrul obiceiului „Adunarea nepoatelor” din Ieud, adică sărbătorirea moașei de către femeile asistate la naștere, „moșite”, în anul 1935 o fotografie surprinde „nepoatele” în

⁹ Szilágy István, *Máramaros Vármegye – egyetemes leirása*, Budapesta, 1876. Lucrarea are 516 pagini tipărite. Principalele capitole sunt elaborate de 37 de autori îndrumați și conduși de acad. dr. Szilágy István.

¹⁰ Ibidem. Textul a fost publicat în limba română cu un comentariu adecvat de Mihai Dăncuș în articolul *Scriitori și savanți maghiari despre etniile din Maramureș* (I) în *Acta Musei Maramoresiensis II*, 2004, p. 32. Traducerea din limba maghiară Victor V. Vizauer.

¹¹ Hacohen, Menachem, *Cartea Vieții Omului*, Editura Hasefer, București, 2005.

¹² Szilágy István, *Máramaros Vármegye – egyetemes leirása*, Budapesta, 1876, p.163.

¹³ Mihai Dăncuș, *Obiceiuri din viața omului în Maramureș. Naștere și copilărie*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2009, p.163.

jurul mesei printre care și două femei evreice¹⁴.

De-a lungul istoriei, circumcizia a fost semnul fizic care îi diferenția pe bărbații evrei de vecinii lor ne-evrei. „*Asta e o lege prescrisă, talmudică. Adică nu e un lucru transmis pe cale orală, ci e o lege. Țasta este semnul că ești evreu.*”¹⁵ În zilele noastre nu mai este cazul deoarece circumcizia a devenit răspândită și la non evrei, mai ales din motive igienice. Totuși, evreii continuă să practice Brit Milah ca semn al legământului lor cu Dumnezeu.

Rabinul Menachem Hacohen menționează în una din cărțile sale că în cele mai multe comunități, actul circumciziei este realizat în sinagogă de către o persoană specializată, numită *moel*. Acesta este considerat *membru al legământului* și trebuie să fie un om drept, evlavios, curat.¹⁶

S-a stabilit că circumcizia trebuie interzisă sau amânată în cazul în care ea dăunează sănătății nou născutului: „sunt cazuri când din diverse motive copilul murea. Sau din alte motive nu rezista la treaba asta (circumcizia). Se mai încerca o dată la al doilea copil. Dacă nici la al doilea copil nu se reușea și murea copilul, la al treilea nu mai era obligat să se facă această circumcizie”¹⁷.

În cazul în care nou născutul este fată, tot acest ritual menționat mai sus nu mai are loc. Se oficiază un ritual specific. Copilul este dus la sinagogă la începutul primei luni de la nașterea sa și acolo se efectuează un ritual de binecuvântare și de dare a numelui pe care tatăl l-a ales în prealabil. Această ceremonie e similară cu Brit Milah, dar *numirea* ia locul circumciziei. Se spun aceleași rugăciuni, cu excepția celor care au legătură cu circumcizia; aceleași persoane sunt prezente, cu excepția unui Mohel. Bineînțeles, după ceremonie urmează o festivitate.

Numele au avut o însemnătate aparte în tradiția evreiască. Tradiția spune că numele este ales cu multă grijă. Persoana poartă numele dat împreună cu cel al tatălui său. De exemplu: Sara fata (at) lui Yaacov, Isac fiul (ben) lui Abraham etc. „*La aschenazimi se atribuie nou născutului, de obicei numele bunicului mort sau al străbunicului, pentru a se perpetua astfel virtutea lor, ca și la români, prin copii și prin copiii copiilor lor. Sefardimii dau nume și după rude în viață cu intenția ca aceștia să devină ghidul celor astfel numiți*”¹⁸. În **Biblie**, numele adesea descriu ceva. Sunt nume care reflectă ceva cu care persoana seamănă, ca de exemplu Jonah (porumbel); sunt nume care descriu o stare, ca de exemplu Itzhak („el va râde”) și sunt nume care au de-a face cu Dumnezeu, ca de exemplu Emanuel (Dumnezeu e cu noi).

Există un moment semnificativ în viața tinerilor evrei, fie ei băieți sau fete, când aceștia devin adulți în toată puterea cuvântului. După legea evreiască, datorită faptului că sunt mai mature atât din punct de vedere emoțional cât și fizic decât băieții, fetele celebrează acest moment cu un an mai devreme decât băieții, adică la vârsta de 12 ani, devenind astfel „*bat mitzvah*”. Un băiat primește statutul de adult la 13 ani, când devine „*bar mitzvah*”.

De acum înainte, tinerii și asumă responsabilitatea completă pentru faptele lor și respectarea legilor Torei. Termenul *bar mitzvah* înseamnă de fapt „fiul unei porunci” iar *bat mitzvah* înseamnă „fiica unei porunci.” Aceasta face aluzie la două lucruri: un băiat *bar mitzvah* sau o fată *bat mitzvah* se străduiește să se apropie mai mult de Dumnezeu - ca un fiu sau o fiică

¹⁴ Asistarea femeilor evreice la naștere, moșirea lor, a fost confirmată de către moașa sărbătorită, care în anul 1972 mai trăia și cu care Mihai Dăncuș a realizat un documentar privind obiceiul *Adunarea nepoatelor*, realizat cu Studioul de film documentar „Sahia Film” din București.

¹⁵ Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

¹⁶ Hacohen, Menachem, *Cartea vieții omului*, Editura Hasefer, București, 2005, p. 33-36.

¹⁷ Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

¹⁸ Benjamin, Lya; Cajal Marin, Irina; Kuller, Hary, *Mituri, Rituri și obiecte rituale iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 81-82

de părintele lui sau al ei. Principalul mod de a face aceasta este de a respecta poruncile sau *mitzvot*-urile pe care Dumnezeu le-a dat în Tora.¹⁹

Un alt moment deosebit de important în viața unui evreu este *căsătoria*, instituție considerată sfântă în iudaism. Conform tradiției, vârsta potrivită pentru căsătorie era considerată 18 ani. Unul dintre principalele motive este perioada fertilității maxime la femei: „...*Sunt explicații de natură biologică și pe urmă rezultatul, copiii sunt mai zdraveni, mai sănătoși...*”²⁰. Să nu uităm că prin căsătorie trebuie îndeplinit comandamentul creșterii, înmulțirii.

Nuntă la evrei; foto: Mihaela Maria Dăncuș

Exista credința puternică potrivit căreia căsătoriile erau hotărâte în ceruri: „Cu 40 de zile înainte de crearea unui copil, o voce din ceruri anunță că el se va căsători cu fiica cutăruia”²¹. Se întâmpla însă ca familiile să intervină în formarea unui cuplu, fie din motive financiare fie că pur și simplu nu considerau potriviți cei doi tineri unul pentru altul, distrugându-le astfel fericirea în unele cazuri. În situația în care aveau fete de măritat, familiile puteau chema acasă un *shadhen* (un pețitor, plătit pentru serviciile sale), care avea albume cu poze de tineri necăsătoriți și în felul acesta se puteau alege viitorii parteneri. Tânărul era invitat la casa fetei pentru a se cunoaște, pentru a se cunoaște familiile între ele și, în cazul în care se cădea la o învoială și tânărul era acceptat, se stabileau condițiile căsătoriei.²²

Căsătoriile mixte între evrei și creștini, în special în mediile rurale, nu erau agreate. Traiul zilnic în comun, faptul că de mici copiii se cunoșteau, se jucau împreună, mergeau la școală împreună, duceau în mod firesc la înfiriparea unor sentimente de dragoste uneori foarte puternice

¹⁹ Sursa on-line: www.jen.ro.

²⁰ Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

²¹ Talmud, Sot.,2a.

²² Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

care duceau în final la căsătorie. O interesantă întâmplare ne-a fost relatată de Ioan Godja-Ou din Văleni, astfel: „*Fetele de jâd care se iubeau cu feciorii de români și vroiau să se căsătorească, prin tradiție, îi obligau pe feciori să poarte barbă. În Văleni a fost un fecior Toader..(nu-i dau numele) care s-a iubit cu o evreoaică și și-a lăsat barbă. Nu s-au mai înțeles și și-a ras barba și s-a căsătorit cu o româncă. Dar feciorul n-a avut stare. Tot la jâdă i-o stat gândul până când aceasta s-a căsătorit cu un evreu*”²³.

În satul Văleni, dar și în alte sate din Maramureș, sărbătoarea nunții la evrei se organiza acasă. Dacă familiile tinerilor nu aveau o casă mare pentru această sărbătoare, apelau la un țaran român din sat care se considera onorat să-și pună casa la dispoziție. În general la nunțile evreiești muzicanții erau evrei. Prin tradiția locală mulți evrei consumau mai mult bere și vin și mai puțin spirtoase.²⁴

În tradiția locală s-a păstrat în memoria colectivă ca un specific al nunților evreiești din Maramureș faptul că la nunți aveau un „predicator” (putem spune că era „vornicelul” sau „stegarul” de la nunțile românești) și care la fiecare pauză de joc le vorbea mirilor și asistenței despre viață, greutățile vieții, necazuri, lipsuri etc. Acesta era numit „ciuful jâzilor” (probabil datorită glumelor ce le făcea, a povestioarelor sale). În graiul local, glumele se numeau „ciufuri” („No, te-o ciufuluit!”) și de aici și numele lui.

Deoarece referirea la obiceiurile privind nunta sunt scurte și sporadice găsim totuși o consemnare de la 1876 despre grupul de evrei din Maramureș și ne permitem să o cităm integral: „*Nunțile sunt foarte gălăgioase și vine multă lume. Evreii mai înstăriți aduc din Galiția vecină câte o orchestră evreiască. Bărbații și femeile se adună în încăperi diferite și înainte de încheierea (oficierea) căsătoriei, femeile obișnuiesc să danseze între ele. Căsătoria o celebrează un bărbat rugat să o facă, și numai în unele cazuri o celebrează rabinul*”²⁵. Urmează apoi ospățul, după care un bărbat glumeț o conduce pe mireasa cu voal prin fața celorlalți bărbați, astfel încât batista să fie ținută de un capăt de mireasă și de alt capăt de bărbat. Acest dans este compus din sărituri, fiind acompaniat de muzică și de aplauzele privitorilor. Petrecerea ține până dimineața, când femeia este tunsă și i se pune un batic peste perucă. Peruca nu este neapărat din păr, ci dintr-o mătase de culoarea părului femeii și care are desenată o <cărare> pe mijloc. În timpul petrecerii, un bărbat glumeț, special angajat pentru aceasta, se urcă pe un scaun și adună cadouri de la nuntași, întâi pentru mire și apoi pentru mireasă, strigând numele nuntașului și felul cadoului. În cea mai apropiată zi de sâmbătă, tânăra femeie este adusă la biserică (sinagogă) de către rudele ei feminine și se organizează un mic dejun. Fetele, de obicei nu merg la biserică (sinagogă)²⁶. Iată că acel personaj atestat astăzi în satul Văleni sub denumirea de „ciuful jâzilor” este prezent și cu circa două sute de ani în urmă (1876).

La nuntă vine multă lume, adică „neamul mare”. Interesant este și momentul când, spre dimineață, mireasa este tunsă, i se pune o perucă peste care un batic. Este momentul când prin noua înfățișare, mireasa își schimbă statutul din cel de fată fecioară în femeie gata să procreeze, în soția celui cu care va întemeia o nouă familie. Schimbarea prin tundere și împodobire cu năframă

²³ Întâmplări de genul acesta sunt multe. Există și astăzi în satele zonei familii de români care poartă apelative sau porecle ce trimit la înrudiri și/ sau căsătorii mixte români-evrei. De exemplu: Ionu' lui Pop a lui Toivic, a lui Ruhăilă etc.

²⁴ Interviu cu Ion Godja-Ou din Văleni.

²⁵ Am asistat personal la celebrarea unei căsătorii în anul 2001 de către rabinul din Timișoara în templul Visniter Klaus – Sinagoga din Sighetul Marmăției. Situație specială: mirele dintr-o familie mare de evrei londonezi, mireasa din Sighet (familie foarte bogată).

²⁶ Szilágyi, István, op.cit., apud Mihai Dăncuș, op. cit., p. 32-33. Traducerea textelor din limba maghiară în limba română s-a făcut de Victor V. Vizauer.

„încheie o nouă secvență a obiceiurilor de nuntă: secvența care pregătea printr-o serie de rituri, integrarea tinerilor în noua stare”²⁷, cea de tineri căsătoriți.

Nunțile durau câteva zile și implicau întreaga comunitate. Dota mirilor era dată de către părinți, dar prima obligație o aveau părinții miresei. Dacă mireasa era săracă sau orfană, întreaga comunitate o ajuta. Dota se compunea în general din îmbrăcăminte, așternuturi, prosoape și alte obiecte casnice. În cazul familiilor bogate se dăruiau bijuterii, obiecte din aur sau obiecte prețioase de cult. Scriitorul maramureșean Hertl Apșan²⁸ descrie într-una din povestirile sale dota mirilor: „Mirele primea *schtreimel*, *kaftan* și o pereche de pantaloni de taig, câteva rânduri de izmene, o pereche de cizme, un șal cald de pus pe umeri și o ladă unde încap hainele toată săptămâna. Mireasa era dotată așa cum prevedea t’nuim-ul (contractul de căsnicie). Cele primite țineau mult, până pe la 40 de ani. La vârsta aia omul are deja nepoți: cine mai are timp, bani și dorința de a cumpăra haine noi și să se ferchezuiască? La ce bun? Ca să fie subiectul glumelor celorlalți? Să fim serioși, nimeni nu se gândește la asta. Deci, evreul maramureșean trece prin viață cu o pereche de pantaloni, o pereche de cizme și cu o singură nevastă [...]”²⁹.

În cadrul nunților, un capitol important este cel pregătitor, premergător sărbătorii: confecționarea costumelor, nu numai a mirilor ci a tuturor participanților, frezatul, spălatul și desigur aranjatul fetelor. Fetele de evrei de la sate, având acces la drogherii, coafeze etc, se dovedeau superioare româncelor dar nu creau invidie și ură, ba chiar s-au dovedit înțeleghătoare și generoase. În satele zonei, de-a lungul timpului s-au creat relații de prietenie între români și evrei, în special între fete. Inserăm la acest capitol o relatare convingătoare, faptul fiindu-ne confirmat și din alte surse: „Fetele de jād erau bune prietene cu cele de român. Prietenia se vedea din faptul cum evreicele le pregăteau pe cele românce, le tocmeau, le parfumau, le roșeau în obraji cu unsori ca să poată cuceri feciorii - româncele erau mai înapoiate - le pregăteau la nuntă [...]”³⁰. Asemenea fapte pun în evidență relațiile interumane care s-au creat în timp, spiritul de ajutor reciproc etc.

Al treilea moment din viața omului este **moartea**. Pentru ca sufletul omului să-și desăvârșească drumul spre Dumnezeu se oficiază o serie de ritualuri.

Iudaismul nu consideră viața ca fiind o simplă serie de plăceri, emoții și dureri ne semnificative și efemere. Iudaismul consideră mai degrabă că viața are un scop iar oamenii trebuie să-și folosească viața pentru a-l servi cât mai bine pe Dumnezeu.

În timpul vieții, corpul uman este venerat deoarece conține o parte din Dumnezeu. La moarte, evreii consideră că trupul trebuie în continuare respectat. În acest sens, se respectă niște reguli de îngrijire a corpului decedatului: ochii și gura trebuie să fie închise iar corpul trebuie să fie acoperit cu un cearșaf; corpul trebuie orientat cu picioarele spre ușă, dar în afară de asta trebuie să rămână neatins; la capul mortului trebuie așezată o lumânare; oglinzile din casă trebuie acoperite (ca într-o casă de doliu); corpul trebuie supravegheat până la înmormântare. Peste noapte, corpul defunctului este curățat, spălat, aromat cu esențe de trandafir și înfășurat într-o pânză imaculată special cusută și în **talesul** de rugăciune³¹. Surprindem aici similitudini cu obiceiurile de înmormântare și la alte popoare, respectiv și la românii maramureșeni³².

²⁷ Pop, Mihai, *Obiceiuri tradiționale românești*, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976, p.156.

²⁸ Hertl Apșan, maramureșean din localitatea Apșa din dreapta Tisei, astăzi în Ucraina.

²⁹ Alfassi, Yitzak, Netzer, Eli, Szalai, Anna, *The Heart Remembers. Jewish Sziget*, Israel, 2003, p.39.

³⁰ Interviu cu Ion Godja-Ou din Văleni.

³¹ Benjamin, Lya; Cajal Marin, Irina; Kuller, Hary, op.cit., pp. 87-88.

³² Ochii și gura închise, orientarea cu picioarele spre ușă, lumânarea aprinsă lângă capul defunctului, oglinzile din casă acoperite, asistența (priveghiul) până la înmormântare, spălatul, curățatul, aromatul corpului sunt secvențe de rituri identice cu cele practicate de românii din zonă.

Iudaismul interzice înmormântarea în haine mai decorate și cere ca toate corpurile să fie înmormântate într-o cutie de lemn, deoarece toți sunt egali în fața morții, și bogații și săracii.

Înmormântare la evrei; foto: Mihaela Maria Dăncuș

Înmormântarea trebuie să aibă loc cât mai curând după moarte, pentru a nu lăsa corpul să se descompună în lumea asta, în timp ce sufletul s-a întors la Dumnezeu. Înmormântarea poate fi amânată dacă acest lucru aduce onoare (de exemplu, dacă Rabinul nu poate veni în aceeași zi) sau dacă acest lucru este cerut de autorități pentru a face diferite investigații în caz de accidente. La Văleni, în Maramureș, obiceiurile de înmormântare la evrei se păstrează în memoria locală: înmormântarea se făcea în aceeași zi când a murit. Mortul era înfășurat într-un cearșaf îmbrăcat în haine albe subțiri - cămașă. Era așezat pe o scândură lată și astfel era coborât în mormânt; o altă scândură îl acoperea. Pe aceasta se spărgea o oală sau un ulcior de ceramică peste care se punea lutul ce-l acoperea³³. În zona Maramureș și probabil și în alte zone, când cortegiul funerar mergea spre cimitir, spre groapă, dacă printr-o întâmplare băteau clopotele la biserica creștină din localitate, sicriul cu mortul era așezat pe pământ până la oprirea dangătelor de clopot iar apoi își urmau drumul spre groapă, cimitir. Desigur, obiceiurile erau multe, foarte interesante și pline de semnificații.

La înmormântarea unui evreu sunt interzise femeile care „cântă” sau „se cântă” după mort, respectiv bocitoarele, întâlnite la înmormântările creștinilor din Maramureș. În timpul înmormântării se recită din Psalmi și se fac rugăciuni în numele mortului.

După cum ne relatea colaboratorul nostru Mihai Eisikovits³⁴, la înmormântare, evreii își

³³ Interviu cu Ion Godja-Ou, Văleni, Maramureș

³⁴ Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia Mare, Maramureș, 19 Mai 2010.

exprimă durerea la moartea unei rude rupându-și o bucată din haina pe care o poartă (Kriyah). Dacă decedații sunt părinții, ruptura trebuie să fie chiar vizibilă. Șapte zile trebuie să stea pe pământ, și nu la masă. Se acoperă oglinzile, adică tot ce e strălucire; se stă fără să se încalțe cu pantofi. După mort, un membru apropiat al familiei spune un an de zile o rugăciune pentru sufletul mortului cu ocazia rugăciunilor de dimineață și seară. Dacă se duce trebuie să spună. Dar după șapte zile au voie să se ridice de pe pământ, iar la 30 de zile se face un fel de ceremonial și se dă și un Kidiș - ceea ce înseamnă că după ce se spune Kadiș-ul pentru mort, la plecare, toată lumea e invitată la un pahar. Mai este un aspect: cu ocazia sărbătorilor mari există o rugăciune care se spune în amintirea morților și care se cheamă „El Male Rahamim” adică „Doamne, tu atotmilostiv!”

Kadișul este o puternică declarație de credință, iar una dintre cele cinci variante ale kadiș-ului este „kadișul celui îndoliat”. Această rugăciune se recită în primul an după înmormântare, fiind rugăciunea principală a celui îndoliat indiferent de vârstă.

În tradiția evreiască se pun pietricele pe morminte în semn de aducere aminte și nu flori ca la creștini³⁵.

Am încheia constatând că, în cadrul fenomenului de aculturație care s-a produs pe parcursul sutelor de ani de conviețuire între grupurile etnice de evrei statorniciți în comunitățile autohtone românești, s-au consemnat câteva interferențe etno-folclorice, credințe și practici comune (evreo-române) specifice zonei.

Unele din practicile enumerate mai sus le regăsim specifice și altor zone nu numai Maramureșului și sunt păstrate chiar și de cei care nu se consideră religioși. Acestea pun în evidență o experiență de viață în comun a evreilor cu românii într-o perioadă destul de lungă, circa 250-300 de ani, în zona Maramureș. Exprimă în ultimă instanță influențele reciproce, adică relația „ce-au dat – ce-au primit”.

---

³⁵ Pentru obiceiurile evreiești legate de înmormântare a se vedea Șef Rabin Dr. M. Rosen, *Eseuri biblice*, a II-a ediție, Editura Hasefer, București, 1992, pp. 16-20, 76-77; vezi și J. Eisenberg, *Judaismul*, Editura Humanitas, București, 1995, pp. 122-124.

BIBLIOGRAFIE:

- Alfassi, Yitzak; Netzer, Eli; Szalai, Anna**, *The Heart Remembers. Jewish Sziget*, Israel, 2003
- Benjamin, Lya; Cajal-Marin, Irina; Kuller, Hary**, *Mituri, rituri și obiecte rituale iudaice*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994
- Dăncuș, Mihai**, *Scriitori și savanți maghiari despre etniile din Maramureș (I)*, în Acta Musei Maramorosiensis II, 2004
- Hacohen, Menachem**, *Cartea vieții omului*, Editura Hasefer, București, 2005
- Pop, Mihai**, *Obiceiuri tradiționale românești*, C.C.E.S., Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice, București, 1976
- Szilágyi, István**, *Máramaros Vármegye – egyetemes leirása*, Budapesta, 1876
- Interviu cu Mihai Eisikovits (80 ani), Baia-Mare, Maramureș, 19 Mai 2010
- Interviu cu Ion Godja- Ou, Văleni, Maramureș